

U knjizi koju je pod gornjim naslovom napisao Tomislav Raukar predočena su autorova višedesetljetna istraživanja po arhivskim ustanovama u dalmatinskim gradovima, ali i onima izvan Hrvatske. Iako su prilozi objavljeni u tridesetogodišnjem intervalu, oni nisu zastarjeli. Dapače, osuvremenjeni najnovijom literaturom predstavljaju zaista paradigmu kako je potrebno istraživati dalmatinski srednjovjekovni grad. Središnji dio knjige u kojemu autor razmatra dalmatinsko društvo od XIV. do XVI. st. predstavlja posebno važan doprinos jer sintetizira sve relevantne aspekte komunalnog života u tom vremenu.

Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku: odabrane studije Tomislava Raukara vrijedan su doprinos hrvatskoj srednjovjekovnoj historiografiji jer na moderan način znanstvenom akribijom, svojstvenom najvećim znanstvenicima, otvara nove pravce istraživanja srednjovjekovlja koja gradove na istočnoj obali Jadrana, primjenom najnovijih istraživačkih metoda, sagledava u europsko-sredozemnom kontekstu. Iako je knjiga sastavljena od petnaest odabranih studija, sadrži u sebi elemente sinteze te je jedinstven putokaz koji mlade istraživače može usmjeriti na istraživanje srednjovjekovnih dalmatinskih gradova u njihovoj sveukupnosti, osobito naglašavajući potrebu za istraživanjem arhivske građe.

Knjiga je objavljena u nizu koji je *Književni krug* pokrenuo i u kojem na sličan način objavljuje u jedinstvenoj niski znanstvene bisere istaknutih autora razbacane po časopisima te na takav način jednom novom kvalitetom obogaćuje hrvatsku historiografiju. Kao što dolikuje znanstvenicima i autorima tih knjiga, tako je i ova grafički i tehnički obogaćena likovnim brižljivo odabranim repertoarom koji ocrta život i procese dalmatinske komune.

Čestitam autoru, svomu dragom učitelju i *Književnom krugu*, njegovim urednicima, što su nas obogatili i znanstveno i literarno jednom zaista vrijednom knjigom. I nije nevažno. Ovom se knjigom, nakon Zadra i hrvatskoga srednjovjekovlja uopće, Tomislav Raukar vratio svojim korijenima, svojim gradovima, svojem Gradu.

Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL

Izazovi i zamke historijske sinteze

Hrvatska povijest u ranome novom vijeku. sv. I: NEVEN BUDAK, Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku, 250 str.; sv. II. ŽELJKO HOLJEVAC – NENAD MOAČANIN, Hrvatsko-slavonska vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku, 196 str.; sv. III: JOSIP VRANDEČIĆ - MIROSLAV BERTOŠA, Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku, 142 str.), Zagreb: Leykam International, 2007.

Pisanje sinteze hrvatske povijesti svakoga, a posebice ranonovovjekovnoga razdoblja, za historičara je zasigurno primamljiv ali i prilično riskantan profesionalni izazov. Pritom nije riječ samo o razrješavanju još uvijek aktualnih i ideološki bremenitih kontroverza kojima, zbog svoje inherentne heterogenosti i policentričnosti, obiluje hrvatska povijest,

već prije svega o suočavanju s epistemološkim problemima koje neizbježno nosi tako ambiciozan historiografski pothvat. Naime, posljednjih tridesetak godina teorija historije neumorno prokazuje empirističku dogmu o identitetu referencijalne povijesti i tekstualne pri/povijesti, s pravom tvrdeći da svaki historiografski artefakt nužno implicira stanovitu „disciplinarnu politiku“ ili, postmodernističkim rječnikom rečeno, naddeterminirani metanarativ kao uvjet vlastite mogućnosti. Time se pred suvremenog historičara postavlja nimalo lak i odgovoran zadatak svjesnoga i opravdivoga odabira konceptualnoga, problemskoga i tematskoga okvira, eksplanatornih paradigma i interpretativnih modela koje smatra najadekvatnijima za realizaciju postavljenih kognitivnih ciljeva.

Ti epistemološki imperativi srećom, nisu pokolebali glavnog urednika Nevena Budaka i četvoricu eminentnih historičara Nenada Moaćanina, Miroslava Bertošu, Josipa Vrandečića i Željka Holjevca da izrade trosveščanu sintezu hrvatske ranonovovjekovne povijesti koja obaseže gotovo 600 stranica. Najveće znanstveno i kulturno značenje ovoga djela leži u činjenici da je riječ o prvom ozbiljnijem pokušaju sintetskoga pregleda hrvatske ranonovovjekovne povijesti nakon drugoga sveska *Historije naroda Jugoslavije* (Zagreb, 1959). Time je, s jedne strane, na najbolji mogući način popunjena polustoljetna praznina u hrvatskoj historiografiji, a s druge je strane historija ranonovovjekovlja i u okvirima hrvatske historijske znanosti napokon konstituirana i legitimirana kao zasebno područje historijskog istraživanja. Zahvaljujući činjenici da je u njezinoj izradi sudjelovala spomenuta grupa autora, ova sinteza pruža ne samo multiperspektivan i inovativan pregled nego i problemsku i kritičku elaboraciju najvažnijih fenomena, struktura i procesa hrvatske ranonovovjekovne povijesti. Pritom dolazi do punoga izražaja individualni historiografski „rukopis“ svakoga pojedinog autora, što ostavlja dojam polifoničnosti, a to je prije vrlina negoli mana historijske naracije, barem iz perspektive poststrukturalističkih teorija historije.

Za razliku od formalne razine, gdje se pokazao prilično inventivnim, takav je kolaborativni izvedbeni model na strukturnoj razini pak otkrio stanovite manjkavosti. Naime, odveć velika autorska „sloboda“ rezultirala je stanovitom nekoherencijom u pristupu, problemskim težištima, argumentacijskim obrascima i interpretativnim modelima. Što se pak tiče konceptualnog okvira, određen nedostatak predstavlja njegova relativno tradicionalna struktura unutar koje se odvojeno tematiziraju politička, ekonomska, socijalna i kulturna dimenzija ranonovovjekovne povijesti hrvatskih zemalja, nasuprot novijim historiografskim tendencijama koje inzistiraju na integrativnom i holističkom pristupu istraživačkoj problematici. Jednako tako, osim u nekoliko izdvojenih slučajeva, izostao je interrelacijski i komparativistički pristup povijesti hrvatskih ranonovovjekovnih regija, kao i šira regionalna odnosno, u nekim slučajevima, imperijalna kontekstualizacija koje su od vitalne važnosti za preciznije detektiranje i kreativnije interpretativno elaboriranje kompleksne dinamike hrvatske ranonovovjekovne povijesne situacije koju obilježavaju mnogostruki i često proturječni politički, socijalni, ekonomski, demografski, etnički i drugi transferi i razmjene.

Ipak, kao posebnu kvalitetu autorskih pristupa valja istaknuti pokušaj osvjetljavanja historiografskih lakuna, ali i trasiranja mogućih pravaca za buduća istraživanja hrvatskog ranonovovjekovlja. Posebice je važno napomenuti da su autori u svoje tekstove inkorporirali rezultate najnovijih domaćih i stranih istraživanja hrvatske ranonovovjekovne povijesti, čime je i faktografski, a ne samo konceptualno uveliko nadvladana sinteza hrvatske ranonovovjekovne povijesti iz drugog sveska *Historije naroda Jugoslavije*. Osim

toga, sinteza donosi mnoštvo kvantitativnih odnosno statističkih podataka i aproksimacija, što omogućava egzaktnije utemeljenje i argumentaciju novih povijesnih spoznaja i interpretacija.

Prvi svezak, naslovljen *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, koji potpisuje Neven Budak, u sedam tematski profiliranih poglavlja pruža pregledan prikaz političke povijesti, povijesti institucija, osobitosti administrativne podjele, socioekonomskih i demografskih struktura i procesa te obilježja elitne i pučke kulture i svakodnevice na području Kraljevstva Hrvatske i Slavonije između oko 1450. i 1790. godine, koje čine tradicionalne epohalne razdjelnice ranonovovjekovlja. Svako poglavlje zaključuje izbor iz bibliografije s kritičkim autorovim komentarima, što pruža dragocjenu orijentaciju studentima i budućim istraživačima. Premda se prvi svezak u cjelini doima odveć shematično zbog strogoga tematsko-problemskog razgraničenja, kao značajnu inovacijsku kvalitetu autorova pristupa valja izdvojiti balans između makrohistorijskih apstrakcija i mikrohistorijskih konkretizacija na reprezentativnim primjerima – slučajevima (*case-studies*) te pokušaj uvođenja konceptualnog aparata i objasnidbenih modela suvremene europske ranonovovjekovne historiografije (npr. konfesionalizacija i socijalno discipliniranje). Osim toga, među inovativnim aspektima ovoga dijela sinteze svakako treba istaknuti i autorov nacrt povijesti svakodnevice koja još uvijek, nažalost, praktički ne postoji kao zasebno područje istraživanja u hrvatskoj historiografiji ranonovovjekovlja. Autorov je diskurs u cjelini stilski vrlo ujednačen, sustavan i pregledan, no ipak spretno izmiče iskušenju simplificiranja i uopćavanja što je nesumnjivo doprinosi didaktičkoj kvaliteti teksta, posebice imajući na umu studentsku i širu akademsku publiku kao ciljane recipijentske grupe.

Drugi se svezak sastoji od dviju cjelina: prvu, naslovljenu *Hrvatsko-slavonska vojna krajina*, potpisuje Željko Holjevac, dok je autor druge, *Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*, vodeći hrvatski osmanist Nenad Moaćanin. Željko Holjevac iznimno je uspješno sintetski apsolvirao kontroverznu temu ranonovovjekovne vojno-krajiške povijesti i to u svim njezinim aspektima: institucionalnom, socijalnom, ekonomskom, etnokonfesionalnom i kulturnom. Pritom je u potpunosti izbjegao ideološke zamke monističkih i nacionalno isključivih interpretacija koje i danas nažalost prevladavaju u dijelu hrvatske, ali i stranih historiografija, posebice kad je riječ o posebno kontroverznom tzv. „vlaškom pitanju“. Premda nije dokraj iskoristio interpretativne mogućnosti paradigme „vojne revolucije“ kao vrlo plauzibilnog modela konceptualizacije ranonovovjekovne vojnokrajiške povijesti, Holjevac je, oslanjajući se poglavito na teorijske, metodološke i konceptualne okosnice i istraživačke rezultate projekta *Triplex Confinium-a*, uspješno zacrtao smjernice novoga multiperspektivnog i interkulturalnog pristupa vojnokrajiškoj povijesti kao povijesti procesa neprestanih etničkih, konfesionalnih, civilizacijskih i kulturnih koegzistencija i konflikata, miješanja i prožimanja, modifikacija i transformacija.

Druga cjelina *Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku* pruža pregledan prikaz ranonovovjekovne povijesti hrvatskih zemalja pod osmanskom vlašću na osnovi najnovijih rezultata hrvatske i bošnjačke historiografije te, poglavito, izvornih autorovih istraživanja osmanskih deftera. Međutim, upravo otuda proizlazi i najvažnije ograničenje autorova pristupa kojim dominira socioekonomska tematika, dok su politički, civilizacijski i kulturni fenomeni drugom planu, ili u cijelosti izostaju. Jednako tako, zbog činjenice da je tzv. „Turska Hrvatska“ bila periferijom periferije Osmanskoga Carstva tijekom ranoga novog vijeka, bilo bi nužno toj tematici pristupiti kontekstualistički i

komparativistički kako bi se preciznije objasnio status i funkcija toga prostora u sklopu strukture osmanskoga imperijalnog sustava u cjelini.

Treći je svezak nastao u koautorstvu Josipa Vrandečića, koji je napisao prvi dio knjige, *Regio maritima: Dalmacija i Dubrovnik u ranome novom vijeku*, te doajena istarske historiografije Miroslava Bertoše, autora zaključnog dijela sinteze, *Istarsko rano novovjekovlje. Razvojne smjernice od 16. do 18. stoljeća*. Prvi dio nudi sumaran pregled ranonovovjekovne povijesti Dalmacije prema tradicionalnom modelu politika-ekonomija-društvo-kultura. Ipak, autor nastoji ključne fenomene ranonovovjekovne dalmatinske povijesti interpretirati i iz administrativno-političkog očista Mletačke Republike, premda često reproducira evaluacijske kriterije starije historiografije koja Dalmaciju primarno poima kao osiromašenu i depriviranu mletačku koloniju. Naime, zbog svoga geopolitičkog položaja, Dalmacija je tijekom čitave, a posebice ranonovovjekovne povijesti bila (su) sjecištem brojnih i raznolikih političkih socioekonomskih, etničkih i kulturnih entiteta i struktura zbog čega je posjedovala specifičnu povijesnu dinamiku uvelike uvjetovanu, ali ni u kom slučaju reduciranu na imperijalne okvire. Stoga je nije moguće adekvatno interpretirati isključivo u okviru linearnoga i progresivističkoga eksplanatornog modela, koji je, nažalost u historiografiji često rezerviran za tzv. „imperijalne periferije“.

Vrandečićev prikaz povijesti Dubrovnika koji je, doduše, simbolički *corpus separatum* u okviru hrvatske ranonovovjekovne povijesti, izuzev u sferi ekonomske povijesti također pridaje premalo pozornosti kompleksnim i često proturječnim odnosima Dubrovnika s njegovim zaleđem i trima imperijalnim sustavima koji su tijekom ranoga novog vijeka uvelike oblikovali i njegovu komunalnu samosvijest i povijest. Ipak, unatoč navedenim nedostacima, sintetski pokušaj Josipa Vrandečića nesumnjivo pruža plodonosno polazište za daljnja istraživanja ranonovovjekovne dalmatinske i dubrovačke povijesti, ali i nove i drugačije interpretativne pokušaje.

Treći svezak hrvatske povijesti ranoga novog vijeka zaključuje kratka problemska elaboracija najvažnijih tematskih kompleksa ranonovovjekovne povijesti Istre u formi dvanaest mikrohistorijskih studija iz pera Miroslava Bertoše. Zavidnom akribijom vrsnog poznavatelja bogate građe istarskih arhiva, Bertoša tematizira raznorodne i naizgled nepovezane fenomene poput, primjerice, obilježja istarskih urbanih i ruralnih struktura, etničke diverzificiranosti, klimatologije, agronomije i povijesti bolesti koji su kompleksnim interferencijama ugrađeni u ranonovovjekovno povijesno iskustvo Istre. Premda, strogo formalno gledano, odudaraju od koncepta knjige u cjelini, Bertošine studije iznimno funkcionalno reproduciraju „fragmentarnost“ istarske povijesti tijekom ranoga novog vijeka.

Zahvaljujući znanstvenoj kvaliteti, stručnoj utemeljenosti, pedagoškoj profiliranosti te didaktičkoj primjerenosti *Hrvatska povijest u ranome novom vijeku* dostojna je historiografska slijednica drugoga sveska *Historije naroda Jugoslavije*. Premda je njezina namjena poglavito didaktička, ova trosveščana sinteza ipak otvara i nova pitanja, perspektive, problemske komplekse i polja istraživanja koja mogu, i kad je riječ kvalitetama ali i ponekim nedostacima njihove konkretne elaboracije, uvelike biti inspirativnima i smjerodavnima za novu hrvatsku ranonovovjekovnu historiju.

Zrinka BLAŽEVIĆ

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 40

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2008.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 40

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u prosincu 2008. godine

Naklada

400 primjeraka

